

UYGUR SAHASINDAKI •EMİR GÖR OĞLI DESTANININ OLAY ÖRGÜSÜ VE BAZI MOTİFLER ÜZERİNE

On The Plot Structure and Some Motifs In The Epic Story of
•Emir Gör Oğli Among Uighur Turks

Sur la structure événementielle et certains motifs
de l'épopée ouïgoure "Emir Gör Oğli"

Doç Dr. Alimcan NAYET*

ÖZET

Köroğlu destanının bir çok versiyonu bulunmaktadır. Türkiye'de bu versiyonlar üzerinde pek çok bilimsel çalışma yapılmıştır. Ancak Köroğlu destanının Uygur versiyonu henüz bilinmemektedir. Bu yazıda Köroğlu destanının Uygur versiyonu olan Emir Gör oğli'nin olay örgüsü ve bazı motifleri tahlil edilecektir.

Anahtar Kelimeler

Emir Göroğlu, epizot, Havaz Han, versiyon, motif

ABSTRACT

The Köroğlu epic has a number of versions. There are many scientific studies on these versions in Turkey. However, the Uighur version of the Köroğlu epic is not known in Turkey yet. In this article, the event structure and some motifs of Emir Göroğlu, the Uighur version of the Köroğlu epic, will be analyzed.

Key Words

Emir Göroğlu, episode, Havaz Han, version, motif.

Bugüne kadar yapılan yayın ve çalışmalarda, Köroğlu Destanı'nın Uygur versiyonundan pek fazla bahsedilmemiştir. Oysa, başta Anadolu sahası olmak üzere, Orta Asya Türk boylarının pek çoğunda yaygın olan, hatta Tacikler, Araplar, Ermeniler ve Gürcülerce de bilinen bu destan, Uygur sahasında da anlatılmaktadır. Şincan (Doğu Türkistan) Yaşlar-Ösmürler Neşriyatı tarafından 1994 yılında yayımlanan "Emir Gör oğli" adlı kitapta 280 sayfa değerinde bir Göroğlu metni verilmiştir. Söz konusu metin için verilen açıklamaya göre, bu destan, Maralveşi(Maralbaşı)nden Molla Seley Katip tarafından 1915 yılında istinsah edilmiştir. Yenisarlı halk destancısı Ebeydullah Hacı tarafından da icra edilmiş bu destanı, Ömer Eli adında bir şahıs

not defterine geçirmiştir. "Emir Gör Oğli" destanı bunlardan yararlanarak yayına hazırlanmıştır. Destan metninde toplam 91 şiir bulunmaktadır. Koşma, mani, türkü şekillerinde düzenlenen bu şiirlerin toplam dörtlük sayısı 628'dir.

Uygur sahasında bulunan "Emir Gör Oğli" destanı, Pertev Naili Boratav'ın "Köroğlu Destanı" adlı kitabında yer alan Katip Molla Hüseyin Mir Babaoğlu'nun kaleme aldığı "Özbek Rivayetleri"ne çok yakındır. Boratav'ın kaydettiğine göre, "Özbek Rivayetleri", "Hikâyeti Köroğlu Sultan" adıyla 1890'da Kazan'da basılmıştır(Boratav,1984:255). Yazımızda bu iki metin de zaman zaman karşılaştırılmak suretiyle destanın eksik kalan veya ilave edilen kısımları da tespit edilmeye çalışılacaktır. Köroğlu Des-

* Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Öğretim Üyesi

tanınan diğer Özbek versiyonlarıyla ilgili Prof. Dr. Pertev Naili Boratav, Prof. Dr. Fikret Türkmen, Prof. Dr. Dursun Yıldırım, Doç. Dr. Metin Ekici, Filiz Körbaşı'nun çalmalarına başvurulabilir.

*Emir Gör Öziğ (yazmada sadece *Görölüğ diye anılacaktır) destanın anlatı ve karde'i Ahmet Han'ın bunu olay örgüsü ve bazı motiflerini aamadaki bölümler hâlinde incelemek mümkündür:

1. Görölünün Doğumu

1.1. Kahramanın Ailesinin Tanım

Metnimizde kahramanın ailesi "öyle tanılmaktadır: *Çembil isimli bir "ehir vardır. Orada Ahmet adlı bir padi'ah hükümdar idi. Onun hükmü, civarındaki yakla'ık k'rk padi'aha geçirdi. Onun yanında Ay Han, Kün Han, Bülbül Han, Çingis Han, Esen Han adında taçlı padi'ahlar var idiğ. Görölünü gibi, Görölünün ailesi bir hükümdar ailesidir. Bu destan kahramanlarının soylu bir aileden gelmesi durumuna uymaktadır. Özellikle, bu epizotta bahsedilen Ay Han, Kün Han, Çingis Han adları bize hiç de yabancı değildir. Ay Han ile Kün Han'ın Ouz Kağan'ın oğulları ve Ouz'dan sonraki hükümdarlar oldukları biliyoruz. Çingis Han'ın hatırlatmaya ihtiyacı yoktur. Destanın müteakip bölümlerinde pek fazla fonksiyonu olmayan bu me'hur hükümdarlar, metnimizde sadece sembolik olarak yer almaktadır. Burada Ay Han ile Kün Han'ın hafızalarda hâlâ ya'yıyor olması çok önemli bir husustur.

*Özbek Rivayetleri'nde kahramanın ailesinin tanımı söz konusu edilmiştir.

1.2. Kahramanın Olağanüstü Doğumu

Bu epizotta çok ilginç bir motif, yani bakire doğum motifi yer almaktadır. Öyle ki, Ahmet Han'ın Zulper Ayım ad-

lı k'z karde'i bir gün bahçesindeki tahta saçları tararken düdülüyle bahçenin yanından geçen Hz. Ali "u ay yüzlü güzel benden bir çocuk doğursa ne iyi olurduğ der. O anda Zulper Ayım hamile kalır. Günlerin birinde hamile olduğunu

anlayan Zulper Ayım, durumu annesine duyarsa çok üzüleceğini dü'ünüp Allah'a canı alması dileyerek dua eder. Duası makbul olup Azrail onun canını alır. O zaman altı aylık olan bebek gör(mezar)de doğar ve kam'la nefes alarak ya'ar. Görölünü gibi, çocuk sadece Hz. Ali'nin arzusuyla doğmu'tur. Mantıksal açıdan, çocuğun babası Hz. Ali'dir. Ancak, meseleyi daha derinden dü'ünecek olursak, burada gerek Hz. Ali, gerek Zulper Ayım birer araç durumundadır.

Doğrusu, çocuk Hz. Ali ve Zulper Ayım aracılığıyla Tanrı tarafından dünyaya gönderilmiştir. "leride görüleceği üzere, çocuğun "alın'ın "aklı" olması, sünnetli olması ve "nakları kesilmi" olması da bunu göstermektedir. Bu muhtemelen "slamiyet öncesine ait olan üstü doğum motifinin "slamla"ı"ı "ekli'dir. Nitekim, olan üstü doğum motifinin Uygur Türeyi" mitindeki bir aşamadan gökten inen "oktan hamile kalarak be' çocuk doğması (Ögel, 1989:81), Alankav'ın gökten inen "oktan hamile kalması (Ögel, 1989:43) gibi biçimleri bulunmaktadır. Türklerin türeyi" mitindeki hükümdarın bir tepedeki kalede tuttuğu iki k'z'ından birinin kurtla evlenerek çocuk doğması hadisesinde de Tanrı söz konusudur. Totemizm anlayışına göre, kurt Tanrı ruhunu taşımaktadır. Dolayısıyla burada de'ien sadece araçlar olmaktadır. kurt - l'ok - Hz. Ali). Türklerdeki bakire doğum motifinin Hz. "sa'nın ve Buda'nın bakire doğumuyla dünyaya gelmesi (Eliade.M. - Ioan P. Couli-

ano,1997:54) mucizesiyle ilişkisi olup olmadığı ayrıca araştırılmaya değerdir. Sonuçta bu motif, kahramanın ilahi bir menşeden geldiğini vurgulamak suretiyle ona bir takım olağanüstü güç ve kuvvet kazandırmaktadır. Aynı zamanda bu durum halkın olağanüstü eşsiz kahramanların insanlar arasından değil, ilahi bir menşeden gelmesi gerektiğine olan inancından kaynaklanmaktadır.

Daha önemli nedenlerin biri de, Göroğlu'nun soyunun Hz. Ali'ye dayandırılmak istenmesidir. Onun "emir" ünvanıyla anılması, ki Emevilerin son dönemlerinde Hz. Ali'nin soyundan gelenler için şerif, seyyid, emir gibi lakaplar kullanılmaya başladığı bilinmektedir (İslam Ansiklopedisi 2, 1989: 369), iktidarı döneminde Çembil'de meyhaneler açtırması, destanda Alevi anlayışının hakim olduğunu göstermektedir.

"Özbek R4pşsiileri"nde de Kuroğlu bir mezar(kur)da doğmuştur. Ona can mezarda gelmiş, mezar ona ana olmuştur. Kuroğlu'nun doğumuyla ilgili bütün bilgi bundan ibarettir. Bu durum Özbek R4pşsiileri'nde bu bölümün kısaltılmış olduğunu göstermektedir. Ancak her iki durumda da kahramanın ilahi menşeli olduğuna vurgu yapılmıştır.

1.3. Kahramana Ad Verilmesi

Kahramana ad verme, Türk destanlarının geleneksel motiflerinden biridir. Bu motif metnimizde şöyle geçer: Hz. Ali'nin düldülüne ve diğer at sürülerine bakan Dede Kamber Veli adında bir kişi vardır. Bir gün o alaca baytalın mezarlığına doğru gitmekte olduğunu ve bunun bir kaç kez tekrarlandığını görünce baytalı takip ederek mezarlığa gider ve orada baytalın bir çocuğu emzirdiğini görür. Çocuğun alını ışıklı, sünnet edilmiş ve tırnakları kesilmiş durumdadır. Dede

Kamber mezarlıclardan çocuğun Ahmet Han'ın kız kardeşi Zulper Ayim'e ait olduğunu öğrendikten sonra, Ahmet Han'ı oraya çağırarak çocuğa bir ad vermesini ister. Ahmet Han'ın bunu Dede Kamber'den rica etmesi üzerine, Dede Kamber gör(mezar)de doğmuş olan bu çocuğa Göroğlu adını verir. Ayrıca çocuğun emmesi için baytalı ayırır. Ahmet Han şehirde kırk gün kırk gece ziyafet verir. Bilindiği gibi, destanlarda kahramanlara ancak dinî hüvisiii haiz aksakallı ihtiyar, derviş veya evliya gibi kişiler ad verebilir. Bunun için Semetey ve Seytek'e Gök Sakallı Ay Koco'nun, Boğaç Han'a Dede Korkut'un ad verdiğini hatırlatmaya gerek yoktur. Metnimizde de gelenek gereği kahramana bir veli tarafından ad verilmiştir. Bu veli kimdir? Kazak Türkleri arasında atların hamisi olarak bilinen Kambar Ata adında bir zat bulunmaktadır. Kazaklar bu zat uğruna "ülüş" adını verdikleri bir bayram tertip etmektedirler (Öcal,1996:304). Metnimizdeki Hz. Ali'nin düldülüne ve at sürülerine bakan Dede Kamber Veli ile Kazaklardaki Kambar Ata'nın aynı zat olduğunda kuşku yoktur. Burada Dede Kamber Veli'nin biraz daha İslamleştirildiği görülmüyor.

"Özbek R4pşsiileri"nde de Kuroğlu mezar(kur)da doğduğu için bu ad verilmiştir. Ancak adın kim tarafından verildiği belli değildir. Kuroğlu'nun doğumu ayrıntılı anlatılmamıştır.

1.4. Kahramanın Eğitimi

Metnimizde kahramanın eğitimi üzerinde detaylı durulmamıştır. Ahmet Han, Göroğlu'nu dört yaşında okula vermiş, o da yedi yaşına kadar okumuştur. Göroğlu'nun okul hayatıyla ilgili bütün bilgi bundan ibarettir. Ancak 11 yaşına bastığında ata binmeyi öğrenir, at üzerinde insanı birbirlerine atıp tutarak

kendini geliştirir, 171 kilo ağırlığındaki üç topu biri birine değdirmeden göğe atıp oynar. Burada kahramanın okul eğitimi ile at binme gibi pratiğe dayalı eğitiminin birleştirildiğini görmekteyiz. Çünkü kahramanın fizikî üstünlüğu artık yetmez, onun akli yönden de üstün olması gerekir. Bu İslamî dönemde teşekkül eden destanlarda daha çok görülen bir durumdur.

“Özbek Rivayetleri”nde Kuroğlu, yedi yaşında “dürr-i nahan” ona girince, tüm esrarı öğrenmiştir. Metinde bundan fazla bilgi yoktur.

2. Göroğlu'nun Olağanüstü Ata Sahip Olması

Bu epizot iki bölümde incelenebilir.

2.1. Göroğlu'nun Baytal Tarafından Beslenmesi

Göroğlu mezardan çıktıktan sonra da baytalı emmeye devam etmiştir. Türk destanlarında çocuğun kurt, geyik ve ayı tarafından beslenmesi motifine sıkça rastlarız. “Çocuğu besleyen at” motifi ise pek yaygın değildir. Ancak Sarı Uygurlar'daki “At Oğlu”, Macarlar'daki “Ak At Oğlu” masalında kahraman olacak çocuk, at tarafından doğurulmaktadır(Halvat, 1994:7-22). Bu durum aslında bu motifin Türkler için pek yabancı olmadığını ortaya koyuyor. Kurt, geyik, ayı ve atın Türk mitolojisinde kutsal sayıldıklarını biliyoruz. Türk Şamanizmi'nde, at şamanı ve ruhu Tanrıya götüreren araçtır. Mesela, İsabella'nın bir Macar masalından naklettiği bilgiye göre, Şaman inancı taşıyan ve Şaman olmak isteyen bir erkek çocuk ruhu at tarafından götürülünce bayılmıştır, bir süre sonra at onun ruhunu geri getirince de ayılarak Şaman olmuştur(Halvat,1994:10). Bize göre, destanlardaki at kahramanın Tanrı'nın kendisine yüklediği görevi yerine getirmesine yardım

eden araçtır. Dolayısıyla Türk destanlarında kahramanı tehlikeden kurtaran, sürekli kahramana yardım eden, hatta konuşan atlar ilahî bir görev icra etmektedirler. Bu bakımdan “Leyli Kır”ı doğuracak olan baytal da sıradan bir at değildir, ilahî bir görevi yerine getirmek için gönderilmiştir. Onun tekrar tekrar çocuğu emzirmeye gitmesi bunu göstermektedir.

“Özbek Rivayetleri”nde bu husus da söz konusu edilmemiştir.

2.2. Daniyat'ın Ahmet Han'ın Eşi Ezim Köz Ayım'i Kaçırması

Daniyat'ın Ahmet Han'ın eşini kaçırması Göroğlu'nun olağanüstü ata sahip olmasıyla doğrudan ilişkilidir. Daniyat Şahtar Şah'ın pehlivanıdır. Ahmet Han'ın eşi Ezim Köz Ayım'in resmini görünce aşık olmuştur. Bu nedenle Daniyat boyposu deveye, görünüşü meleğe benzeyen, tuynakları yukarıya doğru uzayan “Leyli Kır” adındaki tulpar(kanatlı at)ına binerek Çembil'e gelir. Göroğlu baytalını Daniyat'ın atıyla çiftleştirmek ister. Buna karşılık, Daniyat da ondan yengesini kendisine su getirmeye ikna etmesini ister. Göroğlu Daniyat'ın tuzağından habersizdir. Yengesi bu tehlikeyi önceden sezmiş olmasına rağmen, Göroğlu'nun ısrarını kıramaz. Sonuçta Göroğlu baytalını Daniyat'ın atıyla çiftleştirir, ama bu yengesinin kaçırılmasına mal olur. Göroğlu, dayısı Ahmet Han'a büyüdüğu zaman Ezim Köz Ayım'i geri getireceğine yemin eder. Anlaşıldığı gibi, Göroğlu'nun daha sonraki maceralarının temelinde böyle bir intikam duygusu yatmaktadır. Zamanla baytal Daniyat'ın tulparı “Leyli Kır”a benzeyen bir tay doğurur. Göroğlu tayına çekirdeksiz üzüm verir, akıllı olması için insan sütü, susadığı zaman deve sütü verir, boyunun uzaması için kulun sütü, dağdan sıçra-

yıp geçebilmesi için geyik sütü verir. Bunlar mitik düşüncenin güzel örnekleridir. Gerçekten “Leyli Kır”, ki bu isim Göroğlu'nun atına da verilmiştir, nehirden rüzgar gibi uçarak geçen, yüksek kalelerden sıçrayıp geçen, Havaz Han'ın tutsaklık haberini getiren olağanüstü özelliklere sahip at olarak yetişir. “Leyli Kır” deyiminin atın rengini ifade ettiği kesindir. Diğer versiyonlarda Göroğlu'nun atına “Kır At” dendiğini hatırlayalım. Kahramanların böyle olağanüstü atlara sahip olmaları Türk destanlarının çok önemli motiflerinden biridir. Bunun en güzel örneklerini Manas ve Alpamış destanlarında da görüyoruz.

“Resimden görüp aşık olma”, “rüya da görüp aşık olma”, “saç telini görüp aşık olma” motifleri Türk masal, destan ve halk hikayelerinde sık sık görülen motiflerdir, ki bunları aynı motifin değişik biçimleri olarak görmek mümkündür. Fonksiyonları da çok farklı değildir.

“Özbek Rivayetleri”nde Kuroğlu'nun yengesinin kaçırılması olayı bulunmamaktadır. Kuroğlu'nun Kır Atı vardır. Ancak onun bu atı nasıl elde ettiği anlatılmamıştır. Bazan Ivaz da bu ata binmektedir.

3. Göroğlu'nun Kız Kaçırması

Göroğlu'nun ilk macerası bu epizotta anlatılmıştır. Göroğlu yedi yaşındayken dayısı Ahmet han'a verdiği sözünü yerine getirmek üzere eline kılıç ve mızrak alarak Ezim Köz Ayim'i kurtarmak için Şahtar'ın şehrine gider. Sadece uçan kuşların geçebildiği Tecen Nehri'ne gelince abdest alıp namaz kılar ve Allah'a kendisini sağ salım bu nehirden geçirmesi için dua eder. “Leyli Kır”ın ağzına şeker ve tereyağı verir. “Leyli Kır” onu nehirden geçirir. Göroğlu sonunda Ceyhun şehrine ulaşır ve Ezim Köz Ayim'i bulur. Ancak Ezim Köz Ayim aradan üç

yıl geçtiğini, artık Ahmet Han'ın kendisini kabul etmeyeceğini söyleyerek Göroğlu'yla gelmeyi reddeder. Bunun üzerine Göroğlu Daniyat'ın yedi yaşındaki kızını kaçıtır. Durumu öğrenen Daniyat Göroğlu'yu takip eder, ancak atı “Leyli Kır” Tecen Nehri'ni geçemez ve o atıyla birlikte nehirden boğulur. Göroğlu'nun atı ise, kuş gibi uçarak nehirden geçer. Görüldüğü gibi, Göroğlu Daniyat'ın kızını intikam için kaçırmıştır. Bu onun ilk macerasıdır.

Bu epizotta geçen “uçan at” motifi sadece Türk kültüründe değil, diğer kültürlerde de görülür. Temelinde insanlığın “hız”, “surat”la ilgili tasavvuru yatmaktadır. Manas'ın Ak-Kula'sı, Alpamış'ın Bayçobarı rüzgar gibi hızlı koşan atlar olup, bunlara hiçbir at yetişemez.

Metnimizde aynı özelliğe sahip iki atın birinin nehirden geçerken diğerinin geçememesi sahiplerinin inanç ve imanı ile ilgilidir. Göroğlu'nun ilahi menşeli olduğunu, nehirden geçmeden önce abdest alıp namaz kıldığını hatırlatalım.

“Özbek Rivayetleri”nde Kuroğlu yirmi yaşındayken Arap Reyhan'ın kızını kaçırmıştır. Ancak ayrıntılı bir şekilde anlatılmamıştır. Buradaki Arap Reyhan, destanın Uygur versiyonunda Daniyat olarak geçmektedir.

4. Göroğlu'nun Olağanüstü Özellik Kazanması

Destanlarda kahramanın olağanüstü özellik kazanması genellikle iki şekilde olur. Biri, mucizevi doğumdur, diğeri de dini hüviyeti haiz Hızır, kırklar veya dervişlere rastlayarak onların duasını almaktır. Metnimizde ise Göroğlu hem mucizevi bir şekilde doğmakta hem Hızır, Kırklar ve 12 imamla görüşmektedir. Bir gece Hızır Aleyhisselam, kırklar ve 12 imamıyla birlikte bacadan Göroğlu'na gözükür. Hızır Aleyhisselam Göroğ-

lu'nun omuzunu açıp yedi yerine mührünü basar ve ona Allah'tan ne dilediğini sorar. Göroğlu Hızır ve kırklara ününün etrafa yayılmasını, ömrünün uzun olmasını ve güç kuvvette kimsenin kendisine denk olmamasını istediğini söyler. Dileği Allah tarafından kabul edilip ona 120 yıl ömür verilir. Hızır ve kırklar Göroğlu'na yardıma ihtiyaç duyduğu zaman kendilerini çağırmasını söyleyerek kaybolurlar. Burada Göroğlu'nun omuzuna mühür basılması hususu çok önemlidir. Alpamış Destanı'nda da böyle bir durum söz konusudur.(Yoldaşoğlu, 2000:28). Kahramanlar bu mühürle bir çeşit dokunulmazlık kazanmaktadırlar. Mühürlenen kahramanlara ne kılıç işler, ne de ok işler. Onlar ateşte de yanmazlar. Dolayısıyla artık kimse Göroğlu'na denk olmayacaktır.

“Özbek Rivayetleri”nde Kuroğlu otuz ve kırk yaşında “Kırk Çihliten”, “On iki İmam” ve Hızır'la görüşür. O, olağanüstü güç kuvvete bu şekilde sahip olmaktadır.

5. Göroğlu'nun Hasan Han'ı Kaçırması

Göroğlu, dayısı Ahmet Han'dan izin alarak kılıç kullanmayı öğrenmek üzere İsfahan şehrine gider. Şehirde dolaşırken korumalarıyla gezen bir çocuğu görür ve onun Halدار Han'ın oğlu olduğunu öğrenince de kaçırmış. Bu sırada kendisi ancak 21 yaşındadır.

Bu epizotta Göroğlu'nun Hasan Han'ın oğlunu niçin kaçırdığı pek anlaşılmamaktadır. “Özbek Rivayetleri”nde ise, Kuroğlu dokuz tane peri kızı ve dokuz tane insane kızı ile evlenmiş olmasına rağmen çocuğu olmamıştır. Bunun üzerine o İsfahan şehrindeki Halدار'ın oğlu Hazan Han'ı kaçırmış ve evlat edinmiştir. Yani Göroğlu'nun Hasan Han'ı kaçırmadaki neden onun çocuksuzlu-

ğudur. Metnimizde ise Göroğlu henüz evlenmiş değildir. Dolayısıyla onun çocuk özlemiyle Hasan han'ı kaçırmış olması mümkün değildir. Bu durum metnimizde Göroğlu'nun Hasan Han'ı kaçırmaması konusunun anlatım sırasının karıştırılmış olduğunu göstermektedir. Eğer Manas'ın Almambet gibi, Alpamış'ın Karacan gibi kendilerine denk denebilecek yiğitlere ihtiyaç duyduklarını düşünecek olursak, Göroğlu'nun da Hasan Han, Havaz Han gibi yiğitleri etrafına toplamak amacıyla bunları kaçırmış olması da pek mümkündür. Nitekim Hasan Han ve Havaz Han etrafındaki yiğitler içerisinde tek başına savaşmaya cesaret eden, büyük ordularla savaşan kahraman kimselerdir.

“Özbek Rivayetleri”nde de Kuroğlu İsfahan şehrinde Halدار'ın oğlu Hasan Han'ı kaçırmış ve evlat edinir. Bu epizot her iki versiyonda aynı olmasına rağmen, sırası karıştırılmıştır.

6. Göroğlu'nun Evlenmesi

Ağa Yunus Peri, Kuh-i Kaf, yani Kaf Dağı hükümdarının kızıdır. 21 yaşındaki Göroğlu'nu falda görerek aşık olmuştur. Göroğlu'yla tanışmak için onun geçeceği yol üzerine duvarları altın kerpiçten, meyva ağaçları gümüşten, yaprakları zümrütten olan bir has bahçe yaptırır. Göroğlu Ağa Yunus Peri'nin kendisiyle evlenme teklifini kabul ederek onu Çembil'e getirir. Ahmet Han kırk gün kırk gece düğün tertip ettirerek Göroğlu ile Ağa Yunus Peri'yi evlendirir. Ondan sonra Göroğlu, Daniyat'ın kızıyla evlenir. Göroğlu'nun Ağa Yunus Peri'yle evlendiği haberini alan Miskal Peri de cariyeleriyle gelip Göroğlu'yla evlenir. Bunu duyan Gülnar Peri de “Bağ-i İrem”den gelerek Göroğlu'yla evlenir. Metnin sonunda yer alan şiirlerde Göroğlu'nun Ağa Yunus Peri'yi “kendi ya-

şında”, yani 21 yaşında, Mıskal Peri’yi 40 yaşında, Gülnar Peri’yi 50 yaşında aldığı anlatılmıştır. Böylece Göroğlu peri ve insandan olmak üzere dokuz kızla evlenir. Bunların şan şöhreti her yere yayılır.

Bu epizotta geçen “duvarları altın kerpiçten, meyva ağaçları gümüşten, yaprakları zümrülden olan has bahçe” tamamen masallara has bir tasvirdir. Göroğlu’nun Peri Kızlarıyla evlenmesi ise, bu epizotun önemli motifidir. “Kahramanın Peri’yle evlenmesi” kaynak itibarıyla çok eskilere giden bir motiftir. Bunun için Uygurların Türeyiş mitindeki Böğü Han’ın bir kızın hayaliyle AkDağ’da yedi sene, altı ay ve yirmi iki gün buluşmasını, Oğuz Kağan’ın gökten ışık içerisinde inen kızla evlenmesini hatırlatmak gerekir. Bunlar Tanrı tarafından gönderilen kutsal kadınlardır (Ögel,1989:87). Bunlar daha sonraki dönemlerde, belki de yabancı kültürün etkisiyle, “peri” düşüncesiyle birleştirilmiştir. Türkçe Sözlük’te “peri” kelimesi “Doğüstü güçleri olduğuna inanılan hayali dişi varlık” diye açıklanmıştır(Türkçe Sözlük 2, 1988: s. 1178). “Peri” kelimesinin Eski Uygurcadaki karşılığı “nep-siki”dir. Bu kelime Oğuz Han’ın güzelliğini tasvir etmek için de kullanılmıştır. Jean-Paul Roux “ Paganizmin tanrıları ve ya şeytanları, cinlere ve perilere benzetildi” diye yazmıştır(Roux, J.P., 2002:44). Boratav “peri” kelimesi ile “cin” kelimesinin çoğu zaman eş anlama geldiğini söyler. O “cin” kelimesini şöyle açıklar: “Bu söz türkçe’ye arapçadan, arapçaya da latince “genius” kelimesinde geçmiştir; latince anlamı insanları, hayvanları, yerleri koruyan, onların kaderini yöneten ‘ruh’ ya da ‘tanrımsı varlık’tır”(Boratav, 1999:74-75). Aşağıdaki örnek bunu biraz daha netleştirecek niteliktedir: Çinde çok iyi bilinen “Xi Wangmu”(Batı’nın Ana Kraliçesi) efsa-

nesindeki Ana Kraliçe Kunlun Dağları’nda yaşayan bir peri tanrıçasıydı. Onun leopar gibi kuyruğu ve bir kaplana benzer çenesi vardır, kaplan gibi kükrer ve insan yer. Çevresine veba saçar. Dağınık saçlı bir cadı gibi bir mağaranın derinliklerinde yaşar. Bir ölüm tanrıçasıdır. Ancak sonraki dönemlerde bu Ana Kraliçe’nin dış görünüşü “zarif bir genç kız ve dolgun bir kadın”, “saygın bir Çin hanımefendisi” olarak değiştirilmiştir. Kendisi bu dünyadaki erkeklerle yatarak bilgeliğe erişmiş ve olağanüstü güzelliğe sahip olmuştur(Eberhard, 2000: 318 - 320). Bu örnekte Ana Kraliçe’nin aslında totemik bir tanrıça olduğu açıktır. Bu anlamda metnimizdeki “peri”ler tanrısal varlıklardır.

Metnimizde Ağa Yunus Peri, Mıskal Peri ve Gülnar Peri kendiliğinden gelecek Göroğlu’yla evlenmektedirler. Bunlar Göroğlu’nun önceden çizilmiş kaderinin gereğidir. Dolayısıyla Göroğlu’nun onları reddetmesi söz konusu olamaz. Bu periler aynı zamanda göksel güçleri de ifade etmektedir.

“Özbek Rivayetleri”nde Kuroğlu elli yaşındayken Kaf Dağı Padişahı’nın kızı Yunus Peri, elli beş yaşında Hindistan’dan Mıskal Peri, altmış yaşında İrem Bağ’ından Gülnar Peri’yle evlenir. Ayrıca dokuz tane insan kızı alır.

7. Göroğlu’nun Hükümdar Olması

Metnimizde Göroğlu’nun Çembil’e padişah olması şöyle anlatılmaktadır: Ahmet Han bir gün rüyasında yüksek bir dağdan düşer. Bu rüya onun padişahlık tahtının elden gideceği şeklinde yorumlanır. Tahtın yabancıların eline geçmesini istemeyen Ahmet Han kırk gün kırk gece yapılan şöenle tahtını Göroğlu’na devreder. Böylece Göroğlu 25 yaşında Çembil’e padişah olur. Onun döne-

lu öyle bir güç kuvvet sahibi olur ki, gittiği her yeri almadan geri dönmez. Kızılbaşlar ağlayan çocuğunu sakinleştirmek için “Göroğlu geliyor” diyecek hâle gelirler.

Kahramanın hükümdar olması Türk Destanları'nın önemli bir geleneğidir. Oğuz Kağan, Manas, Edige, Alpamış destanlarında kahramanlar hükümdar olmaktadır. Böylece kahramanlar

Hunhar Şah'ın 30 kapılı Gürcistan şehri bulunmaktadır. Bedbaht Dağı'nın başı dumansız olduğu zaman Göroğlu'nun işleri yolunda gitmekte, dumanlı olduğunda ise yiğitleri kırılmaktadır. Onun için o dağa "Bedbaht Dağı"(uğursuz dağ) adı verilmiştir. Hasan Han, 20 bin askerle Bedbaht Dağı'na gelir, ancak askerleri dağın başının kızıl dumanla kaplı olduğunu görünce paniğe kapılarak Çembil'e geri dönerler. Tek başına kalan Hasan Han da Çembil'e geri dönmek zorunda kalır. Bunun üzerine Göroğlu, Hasan Han'ı getirmeye kendisi gider. Yolda bir gök çadıra rastlar ve orada Hızır Aleyhisselam onun yapması gerekenleri söyleyerek dua eder.

8. 3. Göroğlu'nun Havaz Han'ı kaçırmaması. Göroğlu, Hızır Aleyhisselam'ın dediği gibi, Kamber Dede kılığına girerek Havaz Han'ı, ona getirdiği 400 koyunu göstermek bahanesiyle kaçıtır. Durumu öğrenen Hunhar Şah, 40 bin askerle Göroğlu'nu takip eder. Göroğlu, pirlerden yardım ister ve düşmana karşı tek başına savaşıır. Beyaz elbiseli, başında beyaz sarığı olan kırmızı yüzlü, beyaz sakallı birçok kişi düşmana karşı Göroğlu'nun yanında savaşıır. Sonunda düşman geri çekilir. Göroğlu, Havaz Han'ı alarak Çembil'e getirir.

Göroğlu, Çembil'de Havaz Han'a kendi hükümdarlık mührünü vererek onu şehre sultan yapar. Ayrıca, Havaz Han'ı 40 bin askeri olan Kara Han'ın Zeynepşah Ayım adındaki kızıyla evlendirir. Havaz Han'ın ondan Ali Han adında bir oğlu ve Nurhan adında bir kızı olur. Böylece Göroğlu'nun yiğitlerinin isteği yerine getirilir. Havaz Han döneminde, Çembil'de bolluk bereket olur. Eğlence için meyhaneler açılır. Havaz Han'ın ünü de Göroğlu'nun ünü kadar yayılır.

Bu epizotta Hunhar Şah'ın ordusuna karşı Göroğlu'nun yanında savaşıyan "beyaz sarıklı, kırmızı yüzlü ihtiyarlar" da dikkat çekicidir. Bunlar "Özbek Rivayetleri"nde "evliyalar" ve "erenler" diye geçmektedir. Göroğlu'nun koruyucu melekleri olmalıydılar. Destan kahramanlarının bu tür koruyucu ruh ve meleklerinin olduğunu biliyoruz. Metnimizde bu koruyucu ruh ve melekler islamileştirilmiştir.

Bu epizot "Özbek Rivayetleri"nde de aynı şekildedir. Sadece şahıs isimlerinde bir farklılık söz konusudur. Destanın Uygur Versiyonu'ndaki Kerem Kasap, "Özbek Rivayetleri"nde Bolduruk Kasap, Kamber Dede ise Türkmen Konurbay olarak geçmektedir. Ayrıca, "Özbek Rivayetleri"nde Kuroğlu'nun İvaz Han'ı niçin kaçırdığı anlatılmıştır. Kırk yiğit Kuroğlu'na şöyle der: "Daha bir arzumuz var, o da Hunkar Şahın memleketinde Bolduruk Kasap'ın güzel ve yiğit oğlu İvaz Handır. Onu da getirelim, senin oğlun olsun, bizim de beyzademiz"(Boratav, 1984:29). Metnimizde de Göroğlu aynı nedenlerle Havaz Han'ı kaçırmıştır.

9. Ahmet Han'ın <haneti

Bir gün Göroğlu Şahtar Şah'ın şehri ele geçirmek üzere askerleriyle yola koyulur. Uzun bir yolculuktan sonra Tecen Nehri kıyısına gelirler. Burada Ahmet Han, Çembil'i korumaya Havaz Han'ın geri gönderilmesi teklifini verir. Bunun üzerine Göroğlu, Ahmet Han'ı azarlar ve kendisini şehri korumakla görevlendirir. Bunu gururuna yediremeyen Ahmet Han Çembil'e gelip kendini padişah ilan eder ve Göroğlu'nun hazinesini yağmalattırır. Ağa Yunus Peri ile Zeynepşah Ayım'ı ise şehirden kovar. İki kadın çocuklarını alarak zahmetli bir yolculuktan sonra tesadüfen Haldar

Bay'ın gök çadırına ulaşırlar. Göroğlu'nun eşi ve gelinini evinde ağırlayan Haldar Bay, kervanlardan Göroğlu adına vergi alıp misafirler için sarfeder.

Bir gün Haldar Bay, Kara Han'ı oğlunun sünnet düğününe davet eder. Haldar Bay'ın evine gelen Kara Han kızı Zeynepşah'la karşılaşır. Durumu öğrenen Kara Han Ahmet Han'ı yakalayıp zindana attırır. Haldar Bay Göroğlu'nu aramaya çıkar ve yolda Şahtar Şah'ı öldürüp başını Göroğlu'na götürür. Göroğlu ve Havaz Han Haldar'ı kutlarlar. Göroğlu Şahtar'ın şehrini ele geçirip puthanelerini yıktırır. Çembil'e dönerken yolda Haldar Bay'ın çadırına uğrar ve Ağa Yunus Peri'den olup bitenleri öğrenince, dayısı Ahmet Han'ı ailesiyle birlikte Çembil'den kovar.

Bu epizotun önemli motiflerinden biri "kardeş ihaneti"dir. Ahmet Han Göroğlu'nun dayısıdır ve kıskançlıktan değil de, gururu yüzünden Göroğlu'na ihanet etmiştir. Kıskançlıktan olsaydı, tahtını Göroğlu'na teslim etmezdi. İhanet nedeni Göroğlu'ndan azar işitmesidir. Masallarda da sıkça karşılaşılan bu motifin fonksiyonu, dolaylı olarak, kahramanın çevresinde yer alan yiğitlerin bağlılığını vurgulamaktır. Bunu Manas Destanı'nda da görüyoruz. Manas'ın amca oğulları Manas'ı zehirleyerek ona ihanet etmişlerdir.

Bu epizotta karşılaştığımız Haldar Bay ile Hasan Han'ın babası Haldar Han arasında isim benzerliği bulunmaktadır. Ancak bu iki şahsın farklı kişiler olduğunu düşünüyoruz. Bunlardan Haldar Bay bir gök çadırda oturmakta, Göroğlu adına vergi almaktadır. O, yine Şahtar Şahın başını kesip Göroğlu'na götürmüştür. Göroğlu da onun bu hizmetinden dolayı onunla akraba olmuştur. Hasan Han'ın babası Haldar Han ise İs-

fahan şehrinde oturmaktadır. Kendisi bir handır. Oğlu Hasan Han da Göroğlu tarafından kaçırılmıştır. Dolayısıyla bu ikisi farklı şahıslardır.

Bu epizotta rastlanan "Gök Çadır" ifadesi de Eski Türkler'in Gök Tanrı inancıyla ilgili olması bakımından önemlidir. Göroğlu Havaz Han'I kaçırmaya giderken, yolda bir gök çadıra rastladığını, içinde de Hızır Aleyhisselem'in bulunduğunu görmüştük.

"Özbek Rivayetleri"nde ise bu epizot yer almaz.

10. Havaz Han'ın Memleketine Dönmesi

Metnimizde Havaz Han'ın Göroğlu'yu terk edip memleketine dönmesi iki nedene bağlanmaktadır. Bunların birisi, Göroğlu'nun hanımlarının kendisini evlat olarak görmemeleridir. Bu durum metnimizde şöyle anlatılmıştır: 120 yaşına giren Göroğlu çocuğu olmayışından üzülmemektedir. Bir gün Ağa Yunus Peri'ye kendisi öldüğü zaman onun nasıl ağlayacağını, nasıl yas tutacağını kendi kulağıyla duymak istediğini söyler ve onun sağ tarafına geçerek ölü gibi yatar. Eşlerinden biri onun sağ tarafına, biri sol tarafına, diğeri baş tarafına geçip saçlarını dağıtarak sırayla ağıt yakarlar. Bu arada Göroğlu'nun eşlerinin "Bu dünyadan evlatsız giden sultanım" diye ağladıklarını duyan Hasan Han ile Havaz Han, onların kendilerini evlat gibi görmemelerinden dolayı küserler. Diğer neden ise Ahmet Han'ın kızı Botagöz Ayım'ın hakaretidir. Bu olay şöyle gelişmiştir: Bir gün meyhanede Havaz Han yiğitlerine şarap sunarken kaseyi elinden düşürür. Bunun cezası olarak onun Ödek Gölünden dokuz ördek yakalayıp gelmesi istenir. Havaz Han Ödek Gölünden dokuz ördek yakalayıp dönerken yolda sigara isteme amacıyla Çembilden kovulan Ah-

met Han'ın evine uğrar. Ahmet Han'ın 15 yaşındaki kızı Botagöz Ayim Havaz Han'a aşık olur. Karşılıklı söyleyişte Botagöz Ayim halkın Havaz Han'a "Göroğlu'nun kölesi" diye baktığını söyleyince, Havaz Han çok üzülür ve kendi memleketine dönmeye karar verir. Ancak yolda kararından vaz geçerek Çembil'e döner ve Göroğlu'na Ahmet Han'ın kızını almak istediğini bildirir. Fakat Ahmet Han'ın kızını alıp gelecek kimse çıkmayınca, Havaz Han bunu bahane ederek kendi memleketine dönmeye kesin karar verir ve "Mecnun Kök" denen atıyla yola koyulur.

Bu epizotta rastladığımız en önemli motiflerin biri "kahramanın öldükten sonra kendisi hakkındaki yası dinlemek istemesi"dir. Bu motif bazı destanlarda görülen "kahramanın ölüp dirilmesi" motifinin rasyonelleştirilmiş bir biçimidir. Manas Destanı'nda Manas'ın ölüp dirilmesi motifi, Arthur T. Hatto'ya göre, Kırgız destanının ideal eşi Kanıkey'e doğru niteliklerini gösterebilmesi için bir sınav sunmaktadır (Türkmen, 1995:6). Göroğlu'nun ölmüş gib yaparak eşlerinin kendisi hakkındaki ağıtlarını dinlemesi de yakınlarının bağlılığını deneme isteğinden kaynaklanmaktadır.

Bu epizot "Özbek Rivayetleri"nde de hemen hemen aynı şekilde anlatılmaktadır. Ancak Ahmet Serdar'ın Kuroğlu'yla akrabalık ilişkisi belirtilmemiştir.

11. Hunhar fiah'n Havaz Han'ın Ölümü Cezalandırılmak İstemesi

Bu epizot iki bölümde incelenebilir.

11. 1. Havaz Han'ın Hunhar Şah tarafından öldürülmek istenmesi.

Havaz Han memleketi Gürcistan'a döner. 14 yıldır hasretini çektiği Havaz Han'ı karşısında görüp çok sevinen Hunhar Şah; tahtını, hazinesini ve hükümet

mührünü Havaz Han'a teslim etmek ister. Ancak bunun için Havaz Han'ın denemeden geçmesi gerekir. Hunhar Şah ona insanın, atın, yurdun, dinin, yiğidin, halkın iyisini nerede gördüğünü sorar. Havaz Han bunların hepsini Çembilde gördüğünü söyleyince, Hunhar Şah sinirlenir ve Havaz Han'ı Göroğlu'nun dinine girmekle suçlayarak idam etmek ister. Havaz Han'ın annesi Gül Ayim'in ve kız kardeşinin cellâtlara yalvarması sonucunda cellatlar, Havaz Han'ı kırk gün içerisinde Hunhar Şah'ın dinine dönmelerini, dönmediği takdirde öldüreceklerini söyleyerek zindana atarlar. Ancak bütün nasihatlarla rağmen Havaz Han fikrini değiştirmez.

Bu bölümde Hunhar Şah Havaz Han'ın hasretiyle yanıp tutuşmakta, ona tahtını tacını, hazinesini verecek kadar güvenmektedir. Fakat bunun neden pek anlaşılabilir değildir.

11. 2. Havaz Han'ın Göroğlu tarafından kurtarılması

Kervanlardan Havaz Han'ın idam edilmek üzere olduğu haberini alan Göroğlu, onu kurtarmak için Gürcistan'a gelir ve yiğitleriyle birlikte, gizlice Havaz Han'ın asılacağı darağacının altında hazır bekler. Hunhar Şah son bir kez Havaz Han'ı Göroğlu'nun dininden dönmeye davet eder. Fakat reddedilince idam emrini verir. Göroğlu bu sırada savaş ilan eder ve yiğitleriyle birlikte yedi gün yedi gece savaşır sonunda Hunhar Şah'ı yenilgiye uğratır. Hunhar Şah Göroğlu'na adam gönderip teslim olduğunu bildirir. Göroğlu onu hoş karşılar. Göroğlu memleketine dönmek üzereyken Hunhar Şah, hazinesinin yarısını Göroğlu'na hediye eder. Göroğlu Havaz Han, Hasan Han ve beyleriyle birlikte Çembil'e dönerler.

Bu epizotta ilginç bir "imtihan" motifini görüyoruz. Eğer Havaz Han Hun-

har Şah'ın sorusuna onun istediği gibi cevap verirse, taht ve hazineye sahip olacaktır; eğer istediği cevabı vermezse ölecektir. Nitekim, "insanın, atın, yurdun, dinin, yiğidin ve halkın iyisini nerede gördüğü" sorusuna Hunhar Şah'ın istediği cevabı vermeyen Havaz Han idamla cezalandırılmak istenmiştir. Bu motif, Havaz Han'ın Göroğlu ve onun dinine olan bağlılığını gayet güzel açıklamıştır.

Bu epizot "Özbek Rivayetleri"nde de aynıdır. Sadece Uygur versiyonundaki Gül Ayım, burada Bal Ayım olarak geçmektedir.

12. Göroğlu'nun Zenciler Padişahı'yla Savaşılması

Bu epizot bağımsız bir masalı andırmaktadır. "Özbek Rivayetleri"nde bu epizotun yer almaması bunun sonradan ilave edildiğini gösterir.

Bu epizotu dört bölümde incelemek mümkündür.

12. 1. Havaz Han'ın Zencilerle Mücadelesi

İntikam alma niyetinden vaz geçmeyen Ahmet Han, Zenciler padişahının ülkesine gidip Zencilerin padişahını Göroğlu'na karşı kışkırtır. Zenciler padişahı bunun üzerine elçisiyle mektup gönderip Göroğlu'nun hazinesinin yarısını, iki eşinden birisini kendisine vermesini, yoksa savaşa hazır olmasını bildirir. Göroğlu ve beyleri buna çok öfkelenirler. Ancak Zenciler padişahının ülkesine gidip onunla savaşacak kimse çıkmaz. Sonunda Havaz Han ortaya çıkar ve uzun bir yolculuktan sonra Zenciler padişahının ülkesine gelir. Kılık değiştirip Zencilerin arasına karışan Havaz Han, Zenciler padişahının kızını kaçar. Zenciler padişahı falcılarından kızının Havaz Han tarafından kaçırıldığını öğrenince onu takip ettirir. Havaz Han kendisine yeti-

şen askerlerle üç gün üç gece savaştıktan sonra Zencilerin kurduğu tuzığa atıyla birlikte düşer. Ancak atı kurtulup Göroğlu'na gider.

12. 2. Göroğlu'nun Zenciler Padişahıyla Mücadelesi

Göroğlu, 10 bin askerle bir ay yol yürüyüp Zenciler padişahının ülkesine gelir. Zenciler padişahı Havaz Han'ı 200 kulaç yükseklikteki bir darağacına astırır. Bunu gören Göroğlu bütün askerleriyle birlikte Zenciler padişahının askerlerine saldırır ve 21 gün 21 gece savaşır. Göroğlu'yla baş edemeyeceğini anlayan Zenciler padişahı Doksan Başlı Cadı'ya Havaz Han ile kızını şehre götürmesini emreder. Doksan Başlı Cadı Havaz Han ile Zenciler padişahının kızını güvercine, kendisini doğana dönüştürerek şehre yönelirler.

12. 3. Ağa Yunus Peri'nin Yardımı

Göroğlu Bülbül Han'ı Ağa Yunus Peri'den yardım istemeye gönderir. Ağa Yunus Peri doğana dönüşerek doğan kılığındaki Cadıyı ve güvercin kılığındaki Havaz Han ile kızı takip eder. Bunu farkeden Cadı efsunla Havaz Han'ı ve kızı geyiğe, kendisini kartala dönüştürüp onları dağa doğru sürür. Bunu gören doğan kılığındaki Ağa Yunus Peri de kendini kartala dönüştürür. O zaman iki geyik ile kuş kılığındaki Cadı bir kuyuya gelir ve Cadı kendini yılanı, onları balığa dönüştürerek kuyuya indirir. Ağa Yunus Peri de bir (leheng)canavara dönüşüp kuyuya iner. Ağa Yunus Peri dayısının verdiği bir tüyü yakarak onu yardıma çağırır ve yardıma gelen dayısı durumu öğrendikten sonra Cadının başını koparır, balık kılığındaki Havaz Han ile Zenciler padişahının kızını aslına dönüştürür. Ağa Yunus Peri Zenciler padişahının kızını alarak Çembil'e döner.

12. 4. Gol Pehlivan Adındaki Bir Devin Göroğlu'na Yardım Etmesi.

Havaz Han Goroğlu'nun yanına döner ve Arabistan'a giderken tanıştığı Gol Pehlivan adındaki devin yardımına başvurur. Gol Pehlivan'ın burnu zurna gibi olup ondan duman çıkmaktadır. Kasları at kadar, deve kadar vardır. O avucuna aldığı Havaz Han'ı tanır ve ona yardım etmeye razı olur. O Zenciler padişah'ının askerlerini yok eder. Sonunda Zenciler padişahı Goroğlu'ndan amamlık diler ve Goroğlu onu bağışlar.

Goroğlu Havaz Han'ı ve dayısı Ahmet Serdar'ı alarak Çembil'e döner. Çembil'e döndükten sonra Goroğlu Havaz Han'ı Hakan yapar, hazinesini ve mührünü verip onu tahta oturtur ve ön-

ler; aslında çok kuvvetli bazı doğa güçlerinin bedenleştirilmiş biçimidir. Devlin kasırga, fırtına, duman şeklinde ortaya çıkmasının nedeni budur. Bu anlamda, insanoğlunun devlerle mücadelesi, onun doğaya karşı mücadelesini sembolize eder. Dinsel açıdan bakıldığında, devler bazan tanrıların rakipleri, bazan hizmetçileri olarak görülür. Mitolojik açıdan, onlar; bazan insanların yardımcıları olarak, bazan da insanları yiyen korkunç güç olarak ortaya çıkar.

“Eski Uygur Sözlüğü”nde kelimesi *i i i* şeklinde verilmiş ve “ilahe, tanrı” diye açıklanmıştır(Caferoğlu, 1993:45). Bu açıklama onların tanrısal özelliklerine işaret etmektedir. Dolayısıyla devler olağanüstü güçlere sahiptirler, insanları ve kendilerini çeşitli nesnelere dönüştürebilmektedirler.

Bahaeddin Ögel “dev”i şöyle tarif eder:“Dünyada bulunan yaratıkların, normal boy ve büyüklüklerinin çok üstünde düşünülmüş ruhlardır”(Ögel, 1989:561). Ona göre, devler de insan gibi idiler. Onların da ailesi, kızları ve oğulları vardır”(Ögel, 1989:562). Bunların karakterlerindeki bu ikilik dualist düşüncenin sonucu olmalıdır.

Bu epizotta bahsedilen Ahmet Serdar her hâlde Göroğlu’nun dayısı Ahmet Han olması gerekir. Göroğlu’nun Ahmet Han’ın ihanetini bu sefer bağışladığı anlaşılmaktadır.